

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дн Лучия Малинова Ангелова за дисертационен труд на тема:

ФОРМИРАНЕ НА ОТНОШЕНИЕ КЪМ ПРИРОДАТА КАТО ЦЕННОСТ НА КУЛТУРАТА (ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ)

в област на висше образование 1. Педагогически науки,
професионално направление

1.2. Педагогика (Предучилищна педагогика),

Автор на труда: **Надзифе Асимова Чангалова**,
научен ръководител проф. дн Ел. Янакиева

В предложения дисертационен труд, **Надзифе Чангалова** поставя в центъра отношението на човека към природата. Според нея, то може да се разглежда като един вечен и същевременно особено актуален в днешно време проблем. Настъпилите екологични изменения насочват обществеността към търсене на пътища за тяхното преодоляване. При решаването на проблема за съзнателно преобразуване на природната среда, с цел нейното съхранение, голямо значение за докторанта, имат обществените нагласи и субективното отношение на личността към нея. Ето защо в увода изключително детайлно се разглеждат: понятието отношение, като психично явление; проблемът за формиране на отношението на човек към природата; запознаването на децата с природата и формирането на познавателно отношение към нея; проблемът за формиране на отношение към природата, като към ценност; идеята за близостта на децата с природата и развиващото влияние на непосредственото общуване с нея. Изтъква се, че педагогическите условия и дейността, в която включваме децата, осигурява възможност за паралелно развитие на структурните компоненти, които го изграждат и придава насоченост на отношението, като към ценност на културата.

Трудът е в обем от 307 страници на основното тяло (включително литература, 8 таблици, 10 фигури, 19 хистограми), и 606 страници приложения (21 броя план-конспекти на педагогически ситуации с включени в тях 21 приказки с автор Н. Чангалова); 15 приказки и стихотворения от други български автори; 37 дидактични упражнения; 1 план сценарий за битова седянка; 1 иновативен вариант за природен календар; 22 народни песни, 137 фотографии; 34 протокола и работни материали за извършване на диагностични процедури, 26 таблици. Използваната литература включва общо 419 заглавия, от които 414 са на кирилица, а останалите са на латиница.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедрен съвет на катедра „Предучилищна и начална училищна педагогика” при Факултета по педагогика на ЮЗУ „Неофит Рилски”.

В дисертацията, както споменахме, се изтъква, че педагогическите условия и дейността, в която включваме децата, осигурява възможност за паралелно развитие на структурните компоненти, които го изграждат и придава насоченост на отношението, като към ценност на културата. Според **Надзифе Чангалова** съвременните теоретични изследвания за екологично възпитание определят социокултурната среда, като своеобразно пространство, което има специфични особености, и оказва осезаемо влияние върху екологичните компетенции. Ето защо, за нея, въпреки изброените педагогически изследвания и теоретични постановки, липсват изследвания, които да дават яснота за възможността да се формират на отношение към природата, като ценност на културата в предучилищна възраст. Това е един актуален и нерешен проблем, който засяга създаването на педагогически условия, съдействащи за формиране на представи, умения за извършване на емоционално-ценностни оценки, натрупване на нравствено-етичен опит за взаимодействие с природата, като с ценност на културата. За **Надзифе Чангалова** проблемът на изследването се изразява в назрялата необходимост от теоретическо, методологическо и методическо преодоляване на следните противоречия:

1. Съществуващите теоретични постановки в съвременните изследвания за екологичното възпитание, и липсата на приложен дидактичен модел, които да съдейства за формиране на отношение към природата, като ценност на културата;

2. Необходимостта от приложение на екологичния и културологичния подходи в екологичното възпитание на децата, като варианти на системния, и преодоляване на тенденцията за едностранно интерпретиране на процеси и явления при запознаване на децата с природата;

3. Необходимостта от обновяване на педагогическите приложни модели за екологично възпитание и осигуряване на педагогически условия (чрез комбинирането на методи, обогатяване на съдържанието и разнообразяване на подходите) съдействащи за формиране на отношение към природата, като ценност на културата;

4. Необходимостта от отразяване в познавателното съдържание на генезиса на конкретни културни артефакти, свързани и посветени на природата, като възпитателни реликти на социокултурната среда, съдействащи за формиране на отношение към природата, като ценност на културата;

5. Включването на децата в задоволяваща потребностите им дейност, като да води до формиране на отношение към природата, като ценност на културата, (развитие на умения за възприемане, извършване на

положителни емоционални оценки, натрупване на нравствено-етичен опит за начин на поведение) на рефлексивно равнище, проявяващи се в стереотипите на поведение;

6. Предучилищният период се определя като сензитивен в развитието на детето, и се пропуска възможността за формиране на отношение към природата, като ценност на културата и зараждането на социално значими мотиви за поведение спрямо нея.

На тази основа се определят:

Целта на изследването : Да се определят педагогическите условия за формиране на отношение към природата като към ценност на културата в предучилищна възраст.

Обекта на изследване: Педагогическият процес за формиране на отношение към природата като към ценност на културата в предучилищна възраст.

Предмета на изследване: Педагогическите условия за формиране на отношение към природата като към ценност на културата у децата в предучилищна възраст.

Съобразно това се формулира и хипотезата: Допуска се, че ако структурирането на организационните форми и комбинирането на методи и средства при екологичното възпитание в предучилищна възраст се подчинява и съотнася с когнитивни, афективния и поведенческият компонент на отношението като психично явление, то в детската градина се осигуряват условия за формиране на отношение към природата като ценност на културата.

Дисертационният труд съдържа увод, четири глави, заключение, научни приноси на дисертационния труд, литература и приложения.

В **първата глава** „Теоретични основи на проблема за формиране на отношение към природата като ценност на културата“ се дефинират понятията „формиране“, „отношение“ и „ценност на културата“. Също така е направен психолого-педагогически анализ на проблема за формиране на отношение към природата, като ценност на културата. При определянето на педагогическите условия за формиране на отношение към природата, за **Надзифе Чангалова** важен елемент е начинът, по който протича познавателния процес при децата в предучилищна възраст. Той има специфични особености, които оказват влияние върху формирането и развитието на отношението към природата. Тук отново се акцентира на теоретико-методологическия анализ на въпроса за формиране на отношение към природата, като ценност на културата, като компонент на екологичното възпитание в предучилищна възраст.

Във **втората глава** „Диагностика на развитието и установяването на доминиращия тип на отношение към природата“ са определени структурните компоненти на отношението към природата, като ценност на културата в предучилищна възраст. Тук **Надзифе Чангалова** разглежда

съвкупността от различните структурни компоненти на отношението, които разкриват степента на формиране на отношението към природата, като към ценност на културата. Спира се на факта, че в педагогическата наука, отношението се разглежда като психическо явление, в чиято структура са включени три взаимосвързани компонента: когнитивен, афективен и поведенчески. Така се обосновава и необходимостта от изграждане на комплекс от методики за диагностика степента на формиране и доминиращият тип отношение. Изведени са основните критерии, показатели и индикатори за измерване на степента на формиране на отношението към природата, като ценност на културата.

В третата глава „Особености на отношението към природата, като към ценност на културата в предучилищна възраст” от дисертационния труд са представени получените резултати от констатиращият етап на експеримента; направени са основни изводи за степента на развитие и доминиращият тип насоченост на отношението към природата, като ценност на културата.

В четвъртата глава „Теоретико-методически и приложен модел за формиране на отношение към природата, като ценност на културата” от дисертацията се извеждат и обосновават педагогическите насоки за обновление на педагогическия процес за екологично възпитание. Направен е анализ на основните подходи, на които е поставен акцент при изграждането на теоретико-методическия и приложен модел. В него **Надзифе Чангалова** прилага различни форми на организация: провеждане на педагогически ситуации, реализация на възникнали ключови ситуации и екологическа разходка, организиране на непосредствени наблюдения провеждане на беседи и разговори на екологична тема. Методите, чрез които осъществява непосредственото запознаване с природата са: наблюдението, обследването, разглеждането, търсенето, събирането, броенето, подреждането измерването и преценяването. Тези методи, за докторанта, имат своето приложение в изградения педагогически модел с оглед на това, че децата имат възможност да получат информация за качествата и свойствата на обекти и явления от природната среда, като използват различни сензорни възприятия (зрение, вкус, мирис, допир, слух). Тук **Надзифе Чангалова** прави своеобразна комбинация на основните методи за запознаване с природата: експериментиране наблюдение, моделиране и упражнение, и допълнителни методи: разказ, беседа, емоционалното внушение, обяснение, разясняване, убеждение, разговор и групово обсъждане. Подборът и комбинацията на методите е съобразен с възрастовите особености на децата и степента на развитие на познавателните интереси и способности в предучилищна възраст. Извършена е апробация на изградения теоретико-методически и приложен модел, като система от педагогически условия, съдействащи за развитие на отношението към природата, като ценност на културата, засягаща

въпросите за планирането, целеполагането, организацията, провеждането и постигане на очакваните резултати в педагогическия процес. Голяма част от педагогическото взаимодействие с децата е проведена под формата на педагогически ситуации по различни теми. Резултатите показват, че при децата в предучилищна възраст могат да се поставят основите за естетически и защитен тип на отношение към природата и нарастване на доминиращият тип насоченост на отношението към природата, като извор за вдъхновение и развитие на духовната култура.

Съгласна съм със заключението, че в резултат на проведените изследвания се установява, че формирането на отношение към природата като културна ценност е важен аспект от образователния процес в детската градина. Така за **Надзифе Чангалова** извършеният теоретичен анализ и проведеният психолого-педагогически експеримент ни води до установяването на факта, че осигуряването на взаимодействието на детето с природата като ценност на културата има широк образователен потенциал. Според направените изводи може да се твърди, че се структурирането на организационните форми и комбинирането на методи и средства при екологичното възпитание в предучилищна възраст следва да се подчинява и съотнася с когнитивния, афективния и поведенчески компоненти на отношението като психично явление, което осигурява условия за формиране на отношение към природата като ценност на културата. На тази основа се извеждат теоретичните и приложените приноси на дисертационния труд – теоретико-методически и приложен модел за формиране на отношение към природата като ценност на културата; установени са възможностите и са показани теоретичните пътища за интегриране на етнокултурни модели на отношение към природата като ценност на културата в образователно-възпитателния процес в детската градина; създадени са стандартизирани методи за диагностика на развитието на компонентите на отношението към природата;

По отношение на изводите и приносите направени в дисертационния труд имам следния въпрос:

Как съчетавате **извода** за *изграждане на целева система за непосредствени възпитаващи и обучаващи взаимодействия между педагога и децата; планиране, организация и реализиране на разнообразни дейности организирани в педагогически ситуации с приноса за практическата реализация на теоретико-методическия и приложен модел за формиране на отношение към природата като културна ценност се осигурява от собствено литературно творчество, което се характеризира от една страна с отсъствието на пряк дидактизъм, и от друга страна, отговаря на възрастовите психологически особености на децата от предучилищна възраст?*

Във връзка с нормативната уредба, свързана със „Закон за научните степени и звания“, „Закон за развитие на академичния състав в Република България“ и „Правилник за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България“ са спазени всички изисквания и няма допуснати нарушения, а именно: 1. Дисертационният труд не повтаря тема и съдържание на други в академичната общност; 2. В трудът няма плагиатство, налице е оригиналност на дисертацията и тя не нарушава авторските права, и правата на интелектуалната собственост.

Заслужава да се отчете добрата съвместната работа с докторанта на научния ръководител проф. дн Ел. Янакиева.

Заключение: Предложеният дисертационен труд показва задълбочен изследователски интерес, способности за детайлен анализ и иновационен подход към педагогическата практика. Дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, на Правилника за неговото приложение, както и на Правилника за развитие на академичния състав. Приложеният към него автореферат отразява същността на изследването и коректно представя приносите от него.

Въз основа на всичко това предлагам на научното жури да присъди на **Надзифе Асимова Чангалова** образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 1.2. Педагогика (Предучилищна педагогика).

София,
17.06.2019 г.

Рецензент:
(проф. дн Лучия Ангелова)